

**PARRANDACHILIK MAHSULOTLARINING ASOSIY TURLARINI ISHLAB
CHIQRISHNI KO'P OMILLI REGRSSION TAHLIL QILISH VA
PRAGNOZLASHTIRISH**

Bobomurod Imomqul

*Termiz davlat universiteti Iqtisodiyot va turizm fakulteti
Beznis boshqaruvi va statistika kafedrası o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada parrandachilik bo'yicha mamlakatimizda olib borilayotgan islohatlar, parrandachilik mahsulotlarining asosiy turlarini ishlab chiqishning omillarini regrission tahlil qilish va prognozlashtirish haqida bayon etilgan.*

Kalit so'zlar: *Regrission, prognoz, jo'ja, parranda, tovuq, tizim, zot, tarmoq, ishlab chiqarish, mahsulot, yalpi, ichki.*

O'zbekistonda 1920-yillarning oxiriga qadar parranda tovuq zotlari faqat xonadonlarda boqilgan. Respublikada Parrandachilikning qishloq xo'jaligi tarmog'i tarzida rivojlanishi XX asrning 20-yillariga to'g'ri keladi. Birinchi Parrandachilik fermalari 1929-yil Qo'qon shahri yonidagi va Samarqand viloyatidagi artellarda tashkil etilgan. 1930-yil Toshkentda "O'zparandainkubatormarkaz" tuzildi. O'sha yili respublikada dastlabki Kattaqo'rg'on inkubator styasi ishga tushirildi. O'zbekistonda Parrandachilik urushdan keyingi yillarda tez rivojlandi. 1958-yilda O'zbekiston chorvachilik ilmiy tadqiqot institutida Parrandachilik bo'limi, 1985-yilda genetika-seleksiya styasi 1994—2003-yillarda "Naslparranda" ilmiy markazi tashkil etildi. 1992-yildan respublikada go'sht yo'nalishida kurkachilikni rivojlantirish bo'yicha Isroilning "MAD" firmasi bilan hamkorlikda Xonobod, Chimyon, Rishton, Urganch va Yangiyo'l Parrandachilik fabrikalari kurkachilikka ixtisoslashdi. Respublikamizda parrandachilik sohasini rivojlantirish va eksportga mo'ljallangan tayyor mahsulotlar ishlab chiqarish hajmini oshirish va turlarini kengaytirish, shuningdek aholini mahalliy ishlab chiqarilgan sifatli va arzon parrandachilik mahsulotlari bilan ta'minlash bo'yicha izchil chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Shu bilan bir qatorda kamchiliklar ham yo'q emas. Parrandachilik mahsulotlarini qayta ishlash darajasi past, tarmoq mahsulotlarini ishlab chiqarish va eksport qilishda yarim tayyor mahsulotlar ulushi yuqoriligicha qolmoqda, shuningdek parranda chiqindilarini chuqur qayta ishlash tizimi yo'lga qo'yilmayapti. Parrandachilik sohasida, asosan, tovuq yetishtirish bilan cheklanib qolinmoqda. Sohada malakali kadrlar tayyorlash, ularni ishlab chiqarishning zamonaviy uslublariga o'qitish, soha mutaxassislarida innovatsion yondashuvlar hamda ko'nikmalar shakllantirish, ishlab chiqarishda yuqori sifatga erishish uchun xorijiy mutaxassislarni jalb qilish ishlariga yetarlicha e'tibor qaratilmayapti. Parranda mahsulotlari eksport qilinayotgan davlatlar geografiyasini kengaytirish, shu orqali eksport hajmini keskin oshirish choralari ko'rilmagan. Yuqorida keltirib o'tilgan muammolarni bartaraf etish maqsadida "Parrandachilikni yanada rivojlantirish

bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori qabul qilindi. Qishloq xo'jaligi tizimida parrandachilik yetakchi tarmoqlardan biri sanaladi. So'nggi yillarda respublikamizda parrandachilikni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilib, buning uchun zarur huquqiy asoslar yaratilayotgani diqqatga sazovor. Jumladan, davlat rahbarining 2021-yil 14-iyundagi Parrandachilikni rivojlantirish va tarmoq ozuqa bazasini yanada mustahkamlashga qaratilgan qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risidagi qarori bilan respublikamizda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda parrandachilik yo'nalishidagi tadbirkorlik subyektlarini qo'llab-quvvatlash borasida bir qator imtiyozlar joriy etilgan. Mazkur sohada faoliyat yuritayotgan tadbirkorlarimiz rivojlangan xorij davlatlaridan zotdor parrandalarini olib kelib o'z korxonalarida boqish va ko'paytirish ishlarini amalga oshirmoqda. 2021-yilda Respublika hududida parrandachilik mahsulotlari yetishtirishning pragnoz ko'rsatkichlari aniqlandi. Inkubatsion tuxum 268,7 mln donani, bir kunlik jo'ja 215,3 mln donani, boshqa turdagi parranda go'shti 66,6 ming donani, jami parranda go'shtlari 450 ming tonnani tashkil etdi.

Jumladan Broyler jo'jalarining jadal o'sishi va sarflangan ozuqalarga nisbatan yuqori sifatli arzon go'sht yetishtirish, qisqa vaqt ichida qilingan harajatlarning qoplanishi hamda aholining parhez parranda go'shtiga bo'lgan talabning oshishi sababli parrandachilikka qiziqish tobora ortib bormoqda. 2020 yilda dunyoda parranda go'shti ishlab chiqarish 128,4 mln. tonnani, shu jumladan broyler go'shti 97,8 mln. tonnani tashkil etadi. Shuningdek, 1 trl. 233 mlrd. dona tuxum ishlab chiqildi, bu bilan 10 yil ichida o'sish so'ratlari 18 foizni tashkil etmoqda.

Bundan tashqari, 74 ming tonna tuxum kukuni, 53,2 ming tonna tuxum oqsili kukuni va 68 ming tonna tuxum sarig'i kukuni ishlab chiqilgan. Sohani rivojlantirish bo'yicha qabul qilingan dasturlar ijrosini ta'minlash hisobiga 2020 yilda parrandalar bosh soni 93,1 mln. boshga, tuxum ishlab chiqarish 7,8 mlrd. donaga, parranda go'shti ishlab chiqarish 220 ming tonnaga yetkazildi va respublika bo'yicha jon boshiga tuxum ishlab chiqarish 229 donani, parranda go'shti 6,5 kg. ni tashkil etdi. Prognozashtirish va makroiqtisodiy tadqiqotlar instituti ekspertlari O'zbekistonda parrandachilikning rivojlanishi va sohaning unumdorligi tendensiyalarini tahlil qildi. So'nggi yillarda O'zbekistonda parrandachilik, shuningdek, tuxum ishlab chiqarish faol rivojlanmoqda. 2022-yilda respublikada 8 129,3 million dona tuxum ishlab chiqarilgan. Bu 2021-yilning shu davridagiga nisbatan 4,4 foiz ko'p. 2016-2022-yillar davomida tuxum ishlab chiqarish 32,1 foizga oshdi. Taqqoslaydigan bo'lsak, Chilida bitta tovuqning yillik sertuxumliligi 350 dona (1,6 baravar ko'p), Rossiyada – 296 dona (1,4 baravar ko'p), Misrda – 294 dona (1,4 baravar ko'p), Isroilda – 254 dona (1,2 baravar ko'p), BAAda – 238 dona (1,1 baravar ko'p). Mahsuldorlikning yetarli darajada yuqori emasligiga parrandalarni noto'g'ri oziqlantirish va parvarish qilish, shuningdek, ilg'or texnologiyalarni joriy etishning past darajasi, ko'pchilik fermer xo'jaliklarining kichikligi va tijoratlashtirishning past darajasi sabab bo'lishi mumkin. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan imzolangan "Chorvachilik tarmog'ini davlat

tomonidan qo'llab-quvvatlashning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2020 yil 29 yanvardagi PQ-4576-sonli qarorida chorvachilik tarmog'ini jadal rivojlantirish, zamonaviy va innovatsion uslublarni joriy etish, mahsulotlar ishlab chiqarish hajmini oshirish va turlarini kengaytirish, shuningdek, aholini mahalliy sharoitda ishlab chiqarilgan sifatli va arzon chorva mahsulotlari bilan uzluksiz ta'minlash hamda chorvachilikka ixtisoslashgan korxonalarini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash maqsadida parrandachilik xo'jaliklariga har bir bosh 1 kunlik naslli jo'jani import qilish bilan bog'liq xarajatlarning 9 ming so'mini qoplash uchun davlat tomonidan subsidiya ajratiladi. Shu bilan birga Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 12 maydagi "Chorvachilik tarmog'iga davlat tomonidan subsidiya ajratishni tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to'g'risida"gi qaroriga muvofiq 2021 yilda respublikaga import qilinadigan bir kunlik 1 mln. boshdan ortiq nasldor jo'jalar uchun subsidiyalar ajratilishi nazoratga olindi. Shuningdek Qashqadaryo viloyatida 2022-yilda qiymati 13 mlrd so'mlik 15 ta loyiha amalga oshirilgan bo'lib, ushbu parrandachilik korxonalarida 477 ming bosh parranda boqilmoqda. Natijada yiliga 41 mln dona tuxum va 2,1 ming tonna parranda go'shti yetishtirish quvvatlari yaratildi, qo'shimcha 187 ta yangi ish o'рни yaratildi. Parrandachilik chorvachilikning serdaromad, serpusht va tez yetiluvchan tarmog'i. U xalqimizga ko'plab sifatli parhez taom – tuxum va parranda go'shti yetkazib berishda katta ahamiyatga ega. Parranda go'shti tez hazm bo'lish xususiyatiga ko'ra, chorva mollari go'shtidan ustun turadi, tarkibi har xil kimyoviy elementlarga boy. So'nggi yillarda parrandachilikni rivojlantirish bo'yicha mamlakatimizda izchil islohatlar amalga oshirishmoqda. Xususan Surxondaryo viloyatida ham parrandachilikni rivojlantirish, pragnozlashtirish bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Bu borada viloyatda yo'l xarita tuzilib manzilli reja ishlab chiqildi. Qumqo'rg'on tumanida tashkil etilgan seminar treningda tarmoqni yanada kengaytirish va sohani rivojlantirish masalalari muhokama etildi. Shuningdek, seminarda har bir xonadonda 100 tadan parranda boqish orqali oilalarning daromad manbaini yaratish, turmush farovonligini oshirish hamda aholini arzon sifatli parhez bop go'sht va tuxum bilan ta'minlash masalasiga a'lohida e'tibor qaratildi. Umuman xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, parrandachilikni rivojlantirish bo'yicha olib borilayotgan chuqur islohotlar ertangi yorug' kelajagimizga hizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov SH.A., Karimov T.Q. "Parrandachilik" fani bo'yicha o'quv - uslubiy qo'llanma. Termiz-2019
2. Mirsaidov B. Parrandachilikda yangi texnologiyalar. - O'zbekiston qishloq xo'jaligi jurnali. 2011y №6, 31b
3. Ikromov T.X., Qo'chqorov O- .R. Chorva, parranda va baliq mahsulotlarini yetishtirish, qayta ishlash texnologiyasi.

4. Dr. Peter Hiller. Leitfaden Geflügel
5. Dr. A. Hinrichs. Leitfaden Landwirtschaft Elterntierhaltung Geflügel
6. Ute Knierim, Daniel Gieseke Tierschutzindikatoren: 2022 IYUN ISSN:2180-2160 Leitfaden für die Praxis - Geflügel.
7. Ro'ziyev R. I, Rahmatullayev P "Parranda boqish bo'yicha tavsiyanoma"
8. Alijanov. D, Voxidov A, Suvonkulov Sh "Parrandachilik xo'jaliklarini mexanizatsiyalashtirish va avtomatlashtirish"
9. Normuhamedov X.I., Rahmatullaev P.E. "O'zbekiston parrandachiligi" ilmiy ommabop, axborot-ma'rifiy jurnal. T., 2020. 18 b.
10. Наумова В.В. «Птицеводство» Ульяновск, 2008. - с. 76.
11. <http://www.academy.uz/>
12. <https://www.praxis-agrar.de/>
13. <https://www.bigdutchman.de/>